

بازتاب اوضاع اجتماعی مردم در مختارنامه عطار نیشابوری

در روزگار سلجوقیان و خوارزم شاهیان

فاطمه نصرالهی^{۱*}، آزاده دور اندیش^۲

۱- عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

*نویسنده مسئول f.nasrolahi59@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد تاریخ، دبیر آموزش پرورش، تهران، ایران

چکیده

پرداختن به اوضاع و احوال مردم در طول تاریخ تا پیدایش انقلاب مشروطه چندان از سوی مورخان مرسوم نبود چرا که معمولاً مورخان درباری بودند و پرداختن به رویدادهای منسوب به دربار و شخص شاه بیشتر مقبول بود اما علاوه بر متون تاریخی مضامین شعری نیز در این زمینه می تواند گویای مطالب در خور توجهی باشد. عطار نیشابوری شاعر قرن ششم و هفتم می باشد که دارای آثاری در تصوف عرفان است. از میان آثار او مختارنامه که مجموع رباعیات این شاعر است به علت دلیل پرداختن به اوضاع اجتماعی مردم در این پژوهش مورد بررسی قرار می گیرد. نتایج حاصل از این بررسی نشان می دهد که عملکرد سلسله سلجوقیان به گونه ای بوده است که تصوف گسترش پیدا کرده است و در دوره خوارزم شاهیان نیز این روند ادامه داشت و پرداختن به وضعیت اجتماعی مردم حتی در مضامین شعری نیز چندان مورد توجه نبوده است و شاعر بیشتر ممدوح شاه بود اما عطار با کناره گیری از خدمت شاهی تا حدی اوضاع جامعه را در شعر خود منعکس کرده است که خود نشأت گرفته از انزوای فکری و یأس از بهبود اوضاع در نظر عطار بود. بیشترین مضامینی که به آن پرداخته شده است آشفتگی و بی نظمی، ظلم و ستم، نا آگاهی مردم، مشغله زندگی و قتل و کشتار می باشد.

کلید واژه: تاریخ، مردم، شعر، عطار، مختار نامه، رباعیات

۱. مقدمه:

در مورد عطار نیشابوری پژوهش های ادبی در خور توجهی قرار گرفته است و آثار این شاعر نامی از این نقطه نظر مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. اما بررسی آثار عطار با دید تاریخی از جمله پژوهش هایی است که کمتر مورد توجه پژوهشگران می باشد این در حالی است که شاعر شعر خود را در یک بستر اجتماعی سروده است و دارای حقایقی است که می تواند در غنی تر کردن داده ها تاریخی برای پژوهشگر تاریخ مثمر ثمر باشد. بنابراین از میان آثار عطار در این پژوهش مختار نامه را از نظر پرداختن به وضعیت اجتماعی مردم مورد بررسی قرار می دهیم. عطار به گفته خودش در مقدمه منثور مختارنامه، شش هزار رباعی داشته که حدود ۲۲۰۰ رباعی را در مختارنامه گرد آورده است. سنت رایج در تدوین مجموعه رباعیات چنان بود که کتاب را بر پایه موضوع به چند باب بخش می کردند و در هر باب آن رباعی هایی را می نوشتند که با موضوع هم سو و پیوسته بود. عطار به دلیل فراوانی رباعی های خود، به رغم شاعران پیشین که رباعی هایشان را در دیوان شعرشان می آوردند، آنها را در کتاب ویژه ای (همین اثر) گنجانده و بر پایه درون مایه (مضمون) آنها را تقسیم بندی کرده است.

در این پژوهش از میان حجم انبوه رباعیات مختارنامه به صورت تصادفی رباعیاتی از نظر رویکرد اجتماعی انتخاب می شود و مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد فرضیه ما بر این اساس است که در شعر و اندیشه ی عطار تنها مضامین عرفانی